
uvodnik

POSTSOCIALISTIČNI MITI

Že od nekdaj se sprašujem, ali je mogoče v tako majhni sociološki skupnosti, kot je slovenska, ustvariti razmere za sproščeno in ustvarjalno razpravljanje. Majhno okolje težko sledi pospešenemu procesu diferenciacije, ki močno povečuje raznovrstnost interpretacij in orientacij. Hitro se pojavijo "količinske" omejitve, tj. nesorazmerje med razvejenimi interpretacijskimi diskurzi in "kadrovske" zasedbo" raznolikih intelektualnih tokov. Nelagodje povečuje dejstvo, da tudi zavedanje o problemu ne prispeva veliko k njegovemu reševanju. Pravzaprav nam pomaga le toliko, da nismo preveč presenečeni, ko se nakazujejo nastavki vedno novih diferenciacij. Zaradi tega se zdi, da strokovno komuniciranje znotraj slovenske sociološke skupnosti nima prav blesteče prihodnosti.

Osnovna omejitev družboslovnih oz. socioloških razprav v majhni skupnosti je torej v tem, da so specialistične teme praktično skoraj neodzivne. To pa na drugi strani pomeni, da so majhne naklade, značilne za slovensko družboslovno publicistiko, dejansko še vedno prevelike. Skratka, zelo težko je v mikro okolju združevati specialistično izostrenost in istočasno omogočati ustvarjalno komunikacijo s širšim krogom nespecialistov, ki se zanimajo za zahtevnejše refleksije družbenega.

Cilj prizadevanja za širjenje kroga razpravjalcev seveda ni zgolj povečevati naklado. Ustvarjanje skupnega interpenetracijskega razpravljalskega polja je pravzaprav nujno, čeprav skoraj "sizifovsko" dopolnjevanje vedno bolj specialističnih razprav. Specializacija namreč tudi v večjih skupnostih lahko postane marginalističen diskurz, če sočasno ne nastaja minimalni skupni orientacijski sistem, tj. prostor, kjer lahko specialistični diskurzi komunicirajo med seboj in se morebiti celo konsistentno povezujejo.

Orientacija je po mnenju mnogih eden glavnih problemov kompleksnih modernih družb, prav gotovo pa tudi tistih, ki jih še vedno označujemo s problematičnim pojmom tranzicijske družbe. V resnici je prav izpraznjenost te oznake dokaz, da je orientacija eden temeljnih problemov. Interpretacijski prostor pa seveda ne more biti prazen. Če ga ne zapolnijo teoretsko konsistentne interpretacije, se zelo hitro pojavijo drugačne, poljudnejše in na popularistični ravni "magično" privlačne zgodbe.

Vzrokov za to, da popularnost mitoloških, pred in porazsvetljenskih interpretacij prehiteva znanstvene teoretske, je nedvomno zelo veliko. Eden

bistvenih pa je nedvomno ta, da se je sociologija, tako kot mnoga druga modernistična orodja "zdiferencirala" do te stopnje, da znotraj teh diskurzov ni več mogoče niti slutiti celote. S celoto se v resnici nihče več ne ukvarja, če pa se, začne hitro spominjati na znanega Cervantesovega viteza.

Torej, mitološke interpretacije črpajo svojo moč in privlačnost predvsem iz svoje "sposobnosti", da v visoko kompleksnem in zdiferenciranem svetu, ki spominja na nepregleden labirint, ponujajo celovite, holistične interpretacije. Ljudje v resnici ne moremo brez tega. Svet brez utopij ni mogoč in prav zato je čas konca velikih zgodb oz. konca velikih utopij tudi čas, ki spodbuja rojevanje novih mitov in novih mitologij. Svojevrsten paradoks pa je seveda v tem, da je tudi tovrstna postmoderna produkcija celote zelo razdrobljena.

Čeprav je ena osnovnih motivacij delovanja sociologov ponovna (?) welljavitev teoretsko konsistentne refleksije družbenega, pa si ne umišljam, da bi lahko oz. da bi bilo smiselno zasesti celoten prostor. Neskromno mi gre predvsem za vzpostavitev razločljivih in prepoznavnejših razmerij med "odčaranimi" opazovanji družbenega, in precej "kreativnejšim" mitološkim pripovedništvom. Čeprav si ni mogoče zamisliti družbe, ki bi lahko shajala brez mitologij, si umišljamo, da je razpoznavnost sociološkega diskurza potrebna zaradi tega, ker je to eden od potrebnih sidrišč oz. stabilizatorjev vedno teže doumljivih stanj.

V tranzicijskih družbah so razmere seveda prav posebne. Tu razne "šok terapije" ustvarjajo ugodne razmere za nastajanje raznovrstnih "transgresij". Odčaranje od mitologij oz. utopij se je zgodilo v relativno kratkem času, kar je povzročilo močan ideološki podpritisk. Istočasno je silovit "demonstracijski" učinek Zahoda spodbudil obete v relativno enostavne prenovitvene modele. Vendar je sedaj že očitno, da kljub navidezno ugodnim razmeram, "obnova" ni preprosta in tudi ne premočrtna. Predvsem pa sploh ne gre zgolj za "obnovo", temveč za povsem nove situacije, ki zahtevajo tudi precej ustvarjalne prijeme.

Če sem nekoliko bolj konkreten in se omejim na naš prostor v vesolju, potem ni mogoče spregledati, da se nobeno rojstvo, in seveda tudi rojstvo nacionalne države ne more izogniti bolj ali manj simpatičnemu mitologiziranju. "Geopolitične premike", t. j. nastajanje novih prostorskih entitet, neizbežno spremlja mitološka orkestracija. In prav to je točka, na kateri naj bi se raznoliki sociološki diskurzi ponovno povezovali in na ta način pridobili potrebno prepričevalno moč za tekmo s poenostavljenimi, vendar medijsko močno podprtimi interpretacijskimi vzorci. Sociologija oz. družboslovje nasploh bi naj torej nadomeščalo usiljive postsocialistične mile s konsistentnejšimi interpretacijami.

Skoraj ni dvoma, da je Evropa trenutno središčni mit na Slovenskem. S tem seveda ne mislim, da je zgolj mit. Vendar pa je "mitološko europeiziranje" tako razvito, da so drugačne interpretacije bistveno manj opazne. V tesni zvezi z mitom o Evropi je seveda tudi razumevanje vladavine ljudstva, tj. demokracije. Z obravnavno teh dveh temeljnih pojmov sodobne slovenske mitologije Tomaž Mastnak radikalno začenja pričujočo izdajo Družboslovnih razprav. V nekoliko drugačni, vendar prav tako prepričljivi govorici mu z razpravo oz. mini esejem o "udbomafiji" sledi Spomenka Hribar. Čeprav se stalno pojavljajo bolj ali manj uspešni nadomestki, zasluži ta protizarotniški neologizem še vedno častno mesto.

Besedila, objavljena v nadaljevanju, zanesljivo potrjujejo, kako so velike "zunajčasovne in zunajprostorske transgresivne" institucije nagnjene k izdelavi pousem posvetnih bajk za usakodnevno in lokalno točno določeno rabo. Blok začenja Srečo Dragoš z zgodovinskim vpogledom v strategije vključevanja Katoliške cerkve v slovenske družbene zadeve. Sledi mu Marko Kerševan z izčrpno razpravo o delovanju najmočnejše "civilno družbene organizacije" v postsocializmu. Mitja Velikonja našteje in predstavi vrsto postsocialističnih mitologiziranj, ki imajo prevladujočo cerkveno nacional(istič)no ali cerkveno politično naravo. Marjan Smrke pa ugotavlja nekatere posebnosti sodobne slovenske religijske situacije, ki se bistveno razlikujejo od "cerkvenouradnih", javnosti velikokrat posredovanih interpretacij.

Vsa besedila, objavljena v tem prvem delu, so bila predstavljena tudi na sociološkem srečanju v Portorožu aprila 1996. Nekateri odmevi nanje potrjujejo tezo o vedno večji diferenciaciji majhne slovenske sociološke skupnosti. Poleg drugega pa ti prispevki prepričljivo zavračajo očitek o neatraktivnosti socioloških interpretacij. Mnenja so in bodo seveda različna, prav gotovo pa je argumentacija v teh besedilih takšne vrste, da omogoča oz. celo spodbuja kreativno odzivanje. Če se bo to res tudi zgodilo, bo dosežen eden od namenov objave.

Na sociološkem srečanju v Portorožu 1996 je sodeloval tudi Philip Walters, predstojnik oksfordskega Keston Instituta, urednik religiološke revije *Religion, State and Society*, po pisanju revije *Sociology of Religion* (šl. 57, 1996) eden najboljših poznavalcev religijske situacije v vzhodni in srednji Evropi ter Rusiji. Keston Institut ima večdesetletno tradicijo spremljanja religijske dinamike v tem delu sveta, razvejeno mrežo sodelavcev, obsežno dokumentacijo in dobro založeno knjižnico. Poleg raziskovalne, analitične dejavnosti pa je delovanje Keston Instituta usmerjeno tudi k širjenju medreligijskega dialoga in morda celo možnosti prozelitizma v tem delu sveta, kar je bilo mogoče zaslutiti tudi iz Waltersovega prispevka na sociološkem srečanju. Njegovo besedilo, ki ga objavljamo v izvornem, tj. angleškem jeziku, je po vsebinski in terminološki plati dokaj značilen primer zahodnjaškega pogleda na dogajanje v postsocialističnih družbah. Na os-

novi številnih primerov iz različnih "vzhodnih družb" pa je iz Waltersovega besedila lepo videti, kako velika so bila pričakovanja in kakšna je dejanskost "socialno prenovitvenih" zmogljivosti religiozних institucij v postsocializmu.

V drugem delu najprej objavljamo razpravo Franca Malija "Sistem ekspertnega ocenjevanja v znanosti. Na prvi pogled to besedilo nima nič skupnega s prvim delom, vendar pa ni tako. Sistem ekspertnega ocenjevanja je bistven za razurščanje znanstvenih besedil, dejavnost torej, ki naj omogoča nespecialistom orientacijo znotraj diferenciranega znanstvenega podsistema. Predvsem so tu seveda pomembni tisti nestrokovnjaki, ki držijo roko nad znanstvenimi proračuni. Malijeva razprava zadeva torej središčno in zelo aktualno problematiko znanosti, tj. orientacijo v znanstveni kompleksnosti, ki seveda prav tako ni povsem imuna pred mitološkimi poenostavitvami.

Besedilo Srne Mandič obravnava stanovanjsko mobilnost oz. nemobilnost. Tudi ta tema je navidezno precej oddaljena od prvega sklopa, vendar pa je tudi v tem besedilu mogoče najti jasne navezave na predhodni blok. Znano je namreč, da je pri nas stanovanjska mobilnost precej nizka, vsekakor nižja, kot bi pričakovali na osnovi splošnih kazalcev modernosti slovenske družbe. Očitno je torej, da imamo opraviti s specifično, še vedno precej tradicionalistično naravnostjo pri zadovoljevanju stanovanjskih potreb. Iz tega zornega kota je posebej zanimiva ugotovitev, da za slovensko družbo klasična (zahodna) mobilnostna teorija ni najbolj uporabna, kar lahko razumemo tudi kot vabilo k teoretski ustvarjalnosti.

Neokorporativizem v postsocializmu je tema, ki vznemirja širok krog opazovalcev tranzicije in včasih sproža precej politično motivirane komentarje. Mateja Makaroviča v njegovem prispevku zanima neokorporativizem kot institucija, ki lahko razbremenejuje politični podsistem. V nasprotju s klasičnim korporativizmom po avtorjevem mnenju neokorporativizem ohranja diferenciacijo in je zato za demokratične sisteme sprejemljiv. V postsocialistični Sloveniji ima tudi že institucionalne pogoje, čeprav je naša tradicija bližja nedemokratičnemu tradicionalnemu korporativizmu kot neokorporativizmu. Kljub temu se avtorju zdi retrogradni razvoj v smeri tradicionalnega monopolnega korporativizma popolnoma nemogoč.

Zadnji del revije zaključuje tradicionalna recenzijska rubrika. Glede na število publikacij, ki so izšle v zadnjem času, moramo samokritično ugotoviti, da bi lahko bila rubrika bistveno bogatejša oz. da je majhno število recenzij skladno z ugotovitvijo o nizki komunikacijski dinamiki znotraj slovenske sociološke skupnosti.

Drago Kos